

SPORT NIE JEST SAMOTNĄ WYSPĄ

Celem niniejszego artykułu jest zwrócenie uwagi na różnorodność związków sportu z innymi obszarami społecznymi. Sport nie jest samotną wyspą, uczestniczy w przemianach i rozwoju społeczeństwa. Struktura artykułu jest następująca. W pierwszym punkcie ukazujemy obraz sportu jako ważnego gracza życia społecznego (*social and global player*). Jako taki uczestniczy on w wielu interakcjach i procesach (np. indywidualizacja, modernizacja, globalizacja, komercjalizacja itd.). Czynnikiem i faktorem mającym decydujący wpływ na świat sportu przyjrzymy się w drugim punkcie. Punkt trzeci zwraca uwagę na świat wartości. Zmiany społeczne to także zmiany w świecie wartości. Za każdą zmianą stoją konkretne wybory jednostek i społeczeństw, dlatego też mówienie o zmianach i transformacjach nie może pozostawiać na boku rozważań etycznych. Wartości stanowią „nerw” życia społecznego. Całość wieńczy podsumowanie. W artykule tym korzystamy z różnych źródeł, ale najobficiej z przedmiotowej literatury w języku niemieckim.

Sport jako *social player*

W tytule mamy nawiązanie do znanej publikacji Thomasa Mertona, pt. *Nikt nie jest samotną wyspą*¹. Człowiek potrzebuje społeczności, nawet jeżeli żyje samotnie, jego społeczna natura (*homo socialis*) domaga się drugiego lub innych. Podobnie rzecz ma się ze sportem, wydaje się, że jest autonomiczny względem całego społeczeństwa, ale tak nie jest. Sport nie jest wyizolowaną rzeczywistością, ale uczestniczy we wszystkich przemianach, które dokonują się w społeczeństwie. Bardzo trafnie ujął to Gruppe: „On (sport – RC) nie jest żadną wyspą, która tylko przez kulturowe prądy i zmiany społeczne jest łagodnie podmywana”². W nim także przejawiają się tendencje, które zaobserwować można w in-

¹ T. Merton (2008), *Nikt nie jest samotną wyspą*, Poznań.

² „Er ist keine Insel, die von den Strömen kultureller und gesellschaftlicher Veränderungen nur sanft umspült wird“ O. Gruppe (1988), *Menschen im Sport 2000, Von der Verantwortung der*

nych obszarach życia społecznego³. Problem utraty autonomii przez sport podjął m.in. Klaus Heinemann w połowie lat osiemdziesiątych XX wieku. Zdaniem tego niemieckiego uczonego sport w swoim dalszym rozwoju utraci jednolitość, rozwiną się nowe koncepcje i formy jego uprawiania, tak że każdy według swojego gustu, w dopasowaniu do własnej indywidualności, będzie mógł dobrać sobie odpowiedni rodzaj sportu⁴. Heinemann przewiduje indywidualizację uprawiania sportu, idzie ona w parze z innymi tendencjami, które dają się zaobserwować w naszej kulturze, mianowicie zerwanie z tradycją, które w konsekwencji umożliwiło nowe otwarcie, nowe możliwości⁵. Sport rezonuje zmiany dokonujące się w społeczeństwie, dopasowuje się do nowych możliwości i oczekiwań ludzi, a te możliwości są coraz większe. Zmienia się przede wszystkim struktura pracy, powoli odchodzimy od niej jako głównej czynności człowieka, zwiększa się obszar wolnego czasu, wzrasta także zamożność społeczeństwa, co otwiera nowe możliwości spędzania czasu poza pracą i zwiększa ich atrakcyjność. W zachodzących w społeczeństwie zmianach można wyróżnić następujące etapy: uprzemysłowienie (*Industriegesellschaft*); coraz większa rola usług (*Dienstleistungsgesellschaft*); przejście do społeczeństwa konsumpcyjno-przeżyciowego (*Konsum und Erlebnisgesellschaft*). Wszystkie zmiany, które dokonują się w społeczeństwie, wyciskają swoje piętno – jak pisze nestor niemieckiej nauki o sporcie (*Sportwissenschaft*) Gruppe – na sporcie⁶. Wraz z upowszechnieniem się sportu daje się zauważyć także wpływ w odwrotnym kierunku, czyli sportu na społeczeństwo, sport staje się elementem formującym społeczeństwo (odciskającym piętno)⁷

Person und der Verpflichtung der Organisation. W: K. Giesler, O. Gruppe, K. Heinemann [red.], *Menschen im Sport 2000. Dokumentation des Kongresses „Menschen im Sport 2000“*, Schondorf.

³ „Der Sport existiert nicht unabhängig, geschweige denn völlig isoliert von bestimmten sozialen Kontexten, sondern wird durch gesellschaftliche Prozesse und Strömungen mitbestimmt und geformt“ S. Schenk (2006), *Mitmenschlichkeit und Sport, Ethische Überlegungen zum Programm der deutschen Lebens-Rettungs-Gesellschaft*, LIT, s. 17. Podobnego rodzaju konstatacje spotykamy także w literaturze przedmiotowej w jęz. angielskim: „Sport as a part of our society has always had diverse relations to the partial systems, especially to those sectors that determine our society such as economy and labor. However, the kind and quality of this independence can still not be clearly defined”; H. Digiel (1995), *The Relation between Sport and Society*. W: H. Digiel [red.], *Sport in a Changing Society. Sociological Essays*, Schondorf, s. 16.

⁴ K. Heinemann (1986), *Zum Problem der Einheit des Sports und des Verlusts seiner Autonomie*. W: *Die Zukunft des Sports, Materialien zum Kongress „Menschen im Sport 2000“* Schondorf, ss. 112-128.

⁵ „Entraditionalisierung von Lebenslagen und Lebensstilen entspricht in gewisser Hinsicht eine sich deutlich abzeichnende Individualisierung des Sportlebens“, S. Schenk (2006), dz. cyt., s. 58.

⁶ O. Gruppe (1975), *Einführung*. W: H. Plessner, E. Boczek, O. Gruppe [red.], *Sport und Leibeserziehung. Sozialwissenschaftliche, pädagogische und medizinische Beiträge*, München, s. 14.

⁷ M. Kühn (2003), *Sport als Weg menschlicher Erziehung und Entfaltung – Ein katholischer, kirchlicher Seitenblick*. W: H.-G. Ulrichs, T. Engelhardt, G. Treutlein [red.], *Körper, Sport und Religion – Interdisziplinäre Beiträge*, Idstein, s. 145.

Podsumowując ten punkt, sport stanowi ważną część społecznego i kulturowego systemu, który posiada zarówno struktury zapośredniczone (pochodzące od innych części systemu), jak też własne, które wywierają wpływ na resztę społeczeństwa i jego organizację.

Jakie czynniki i procesy mają wpływ na oblicze sportu?

Do najważniejszych czynników zmieniających oblicze sportu należy zaliczyć: czynniki ekonomiczne, polityczne i kulturowe. Niewątpliwie duży wpływ na rozwój i przemianę sportu mają także media, które bardzo często przyczyniają się do jego popularyzacji, rozbudzają pragnienia, tworzą ideały, niekiedy mają także charakter wychowawczy i normujący. W czym wyrażają się zamiany w strukturze sportu? Przede wszystkim na uwagę zasługuje kwantytatywny rozwój sportu. Zauważa się coraz większe zainteresowanie uprawianiem sportu, może najmniej widoczne jest to u dzieci, które często czują się przymuszane do zajęć fizycznych, na przykład w szkole. W miarę dorastania także u dzieci wzrasta chęć zadbania o własną kondycję fizyczną. Powody zmiany nastawienia są różne: „bo inni tak robią”, chęć poprawienia własnej kondycji, niekiedy motywem jest także „dobre wyglądanie”, dorównanie gwiazdom sportu czy kina.

Kwantytatywny wymiar sportu uwidacznia się także w coraz większej ilości imprez masowych (niem. *Breitensport*). Sport staje się fenomenem typycznym dla współczesnego społeczeństwa, co podkreślał również Jan Paweł II (*fenomeno tipico della nostra societa*)⁸. Korzyści, jakie przynosi sport, są nieocenione. W interesie społeczeństwa i państwa jest rozwijanie sportu masowego, który stanowi najlepszą profilaktykę, chroni przed chorobami, pozwala także lepiej poznać swoje ciało i jego ograniczenia. Sport uczy pokory i cierpliwości. W społeczeństwie, które rozwija się dzięki industrializacji, technizacji, elektronizacji, cyfryzacji, a w którym ludzie coraz bardziej przypominają cyborgi, sport winien stanowić antidotum na odcieleśnioną społeczność (*entkörperlichten Gesellschaft*). Ciało jest tym, co stanowi pewną stałą (*Konstante*) w naszym życiu, oczywiście daje się ono modelować, formować, ćwiczyć, ale także wskazuje granice tych wszystkich zabiegów. Niemiecki uczony Kolb zwraca uwagę na to, że sport odgrywa niewspółmierną rolę przy odnajdywaniu sensu życia i własnej tożsamości (*sinn und identitätsstiftende Funktion*)⁹, czego społeczeństwo jest coraz bardziej świadome.

⁸ S. Lanza (1994), Le proposte pastorali. W: C. Mazza [red.], *Fede e sport. Fondamenti, contesti, proposte pastorali*, Casale Monferatto, ss. 151 i n.

⁹ M. Kolb (2002), Körperzentrierung und Selbsterfahrung. W: J. Dieckert, C. Wopp [red.], *Handbuch Freizeitsport*, Schorndorf, s. 284.

Wzrastające usportowienie niesie ze sobą jednak również pewne niebezpieczeństwo. Koncentracja na własnej cielesności, indywidualizacja, może prowadzić do alienacji, odseparowania się od reszty ludzi. Także w sporcie, nawet uczestnicząc w wydarzeniu masowym, możemy być „razem, ale osobno” Czyż zwrot ten nie jest trafnym określeniem naszego społeczeństwa, w którym wszyscy uczestniczą w tych samych wydarzeniach, procesach, jednocześnie każdy próbuje „uratować” swoją indywidualność, podkreślić inność, co wyraża się niekiedy w stroju, fryzurze, zainteresowaniach czy różnorodnych osobliwościach. Niepokojącym fenomenem, który daje się zauważyć w ostatnich latach, jest w dosłownym tłumaczeniu „odsportowienie sportu” (*Entsportung des Sports*). Co dokładnie autor, tj. K. Cachay, ma na myśli? Chodzi o zanik samoświadomości sportu, który stał się pojęciem nieostrym, w którym wiele zasad straciło swoją ważność¹⁰. Sport stał się bardziej fenomenem kulturowym, utracił swoją homogeniczność (*Homogenität*). W nowej koncepcji sportu doszło do integracji elementów sportowych w nowej kulturowej formie, w której znajdują się elementy pochodzące z różnych obszarów, takich jak: moda, muzyka pop, film, video, taniec (zumba)¹¹. Dlatego też jak najbardziej uzasadnione jest mówienie o pluralizacji sportu, która polega na wyodrębnieniu się nowych fenomenów (*funktionale Differenzierung*), wchodzących w relacje zależności z innymi podsystemami społeczeństwa¹². Pod wpływem różnego rodzaju tendencji doszło do wykreowania nowego obrazu sportu, który nie jest tak jednolity, ale który przedstawia dyfuzywną mieszaninę form i treści, również motywów, sposobów dotarcia (*Zugangsweisen*) oraz wzorów sensów (*Sinnmustern*).

¹⁰ „Die negative liegt in der *Entsportung des Sports*. Damit ist gemeint, dass das Selbstverständnis des Sports unschärfer geworden ist und dass ihn bestimmenden Grundsätze verschwommen sind“ K. Cachay (1990), *Verspotlichung der Gesellschaft und Entsportung des Sports – Systemtheoretische Anmerkungen zu einem gesellschaftlichen Phänomen*. W: H. Gabler, U. Gohner [red.], *Für einen besseren Sport... Themen, Entwicklungen und Perspektiven aus Sport und Sportwissenschaft*, Schondorf, s. 101.

¹¹ G. Gebrauer (2002), *Einleitung*. W: Tenze, *Sport in der Gesellschaft des Spectakels*, Sankt Augustin.

¹² „Voraussetzung für diese moderne Entwicklung ist die Tatsache, dass sich der Sport im Zuge der funktionalen Differenzierung aus anderen gesellschaftlichen Daseinsbereichen als eigenes Teilsystem (bzw. Subsystem) herausgelöst hat, das zu anderen Teilbereichen der Gesellschaft (wie z.B. Staat, Wirtschaft, Medien) in einem vielfältigen interdependenten Beziehungsgefüge steht“ S. Schenk (2006), dz. cyt., ss. 48-49.

Rola i znaczenie wartości w kształtowaniu się oblicza sportu

Wartości, ich zmiana, odgrywają znaczącą rolę przy wszystkich transformacjach, które dokonują się we współczesnym społeczeństwie. Dynamizm zmian jest tak duży, że Klages pozwolił sobie na określenie współczesnego społeczeństwa jako *Wertewandelsgesellschaft*¹³, czyli społeczeństwo zmieniających się wartości. Zmiany, które się w nim dokonują (np. modernizacja) mają także swój wpływ na sport i jego rozumienie. Nie wszystkie tzw. nowe wartości w sporcie godne są afirmacji, odzwierciedlają one jednak przemiany, które dokonały się w całym społeczeństwie¹⁴. Dlatego też także w sporcie daje się zauważyć pluralizm wartości, który wpływa na różnorodność i wieloznaczność (*Ausdifferenzierung, Mehrdeutigkeit*) sportu. Konsekwencje tych zmian stają się widoczne także w etyce sportowej, moralność sportowców traci swój tradycyjny profil oraz sens.

Oddziaływanie sportu staje się widoczne również w ogólnej kulturze, niektóre terminy przechodzą z dziedziny życia sportowego do ogólnego używania, tzw. „usportowienie” (*Sportivität*) staje się szyfrem, który odnosi się do wielu innych dziedzin życia, m.in. do doświadczenia własnej cielesności (*Körpererfahrung*), opieki zdrowotnej (*Gesundheitspflege*); staje się symbolem nowej kultury, którą cechuje duchowa mobilność (*geistige Flexibilität*) i społeczna otwartość (*soziale Offenheit*), ale także elegancja i wrażliwość (*Sensibilität*); staje się też symbolem wyrafinowanej estetycznie i kulturowej praktyki, mającej wpływ na styl życia¹⁵. W ten sposób usportowienie staje się wartością kierującą (*Leitwert*)

¹³ „Dem Begriff Wertewandelsgesellschaft wird, andersausgedrückt, ein überlegenes analytisches potential, wie auch gleichzeitig ein umfassender Orientierungsgehalt zugemessen“ H. Klages (1993), *Traditionsbruch als Herausforderung. Perspektiven der Wertewandelsgesellschaft*, Frankfurt am Main-New York; Por. H. Klages (1985), *Wertorientierung im Wandel. Rückblick, Gegenwartsanalyse, Prognose*, Frankfurt am Main-Ney York; H. Klages (1988), *Wertedynamik. Über die Wandelbarkeit des Selbstverständlichen*, Zürich.

¹⁴ Problem wartości podjął m.in. H. Digel. Wyróżnił on tradycyjne wartości, jak: pracowitość, zdolność do wyrzeczeń, wysiłku, uznanie zasady *fair play*. W miejsce tych tradycyjnych wartości pojawiły się nowe, które związane są z ukierunkowaniem na racjonalność, naukowość, praktyczny materializm, indywidualizm oraz przyjemność. Zmiany, które się dokonały, doprowadziły do erozji niektórych ideałów (wartości). I tak zasada *fair play* została podporządkowana własnym interesom oraz sukcesowi, w miejsce solidarności pojawiła się własna korzyść (*Eigennutz*). W sporcie – pisze Digel – doszło do nadmiernego podkreślenia (*Überbetonung*) własnych interesów jednostek oraz własnych chęci, przyjemności i rozkoszy. Por. H. Digel (1990), *Wertewandel im Sport, Eine These und deren begriffliche, theoretische und methodische Schwierigkeiten*. W: G. Anders [red.], *Vereinssport an der Wachstumsgrenze? Sport in der Krise der Industriegesellschaft*, Witten, s. 65.

¹⁵ W. Kaschuba (1989), *Sportivität: Die Karriere eines neuen Leitwertes*, *Sportwissenschaft*, t. 19, nr 2, s. 162.

całym życiem. Usportowienie, w szerokim tego słowa znaczeniu, możemy również oddać przez efektywność, dynamiczność, sprawność, wydajność (*Leistung*). Właśnie tego rodzaju cechy są pożądane we współczesnej *Leistungsgesellschaft*, w której całe życie staje się wyzwaniem, zawodem, konkurencją olimpijską. Nie może także dziwić, że nie wszyscy wytrzymują ten bieg z przeszkodami. Począwszy od przedszkola, dzieci, potem młodzież, poddawane są społecznej obróbce, niekiedy przy współdziałaniu rodziców, którzy pragną dla dziecka „jak najlepiej”, choć może to być bardzo różnie rozumiane. Wiąże się to z rosnącymi życzeniami (*wishful thinking*), którym nie zawsze młody człowiek może sprostać. Tak rodzą się kłopoty, zniechęcenie, poczucie niskiej samooceny, co bardzo często kończy się próbami samobójczymi. Przy stawianiu wymagań zalecana jest zasada roztropności, wiedza pedagogiczna dotycząca rozwoju dziecka i jego etapów. Sport nigdy nie może być wartością nadrzędną, choć pełni ważną rolę w życiu społeczeństwa; może jednak pomóc w ogólnej integracji młodego człowieka, nauczyć umiejętnego radzenia sobie z przeszkodami, uczyć wytrwałości w dochodzeniu do celów, stworzyć duże możliwości nauczania współpracy i rozwinięcia cnót społecznych, takich jak sprawiedliwość, odpowiedzialność, *fair play*, a nawet miłosierdzie.

Podsumowanie

Niniejszy artykuł stawiał sobie za cel ukazanie sportu jako ważnej dziedziny życia, coraz bardziej popularnej, obejmującej coraz większą grupę ludzi. Na uwagę zasługuje różnorodność sportu oraz jego uczestniczenie a nawet modelowanie zmian społecznych, które nieustannie dokonują się w tzw. „płynnej nowoczesności”. Sport odzwierciedla zmiany dokonujące się w społeczeństwie, stanowi jednak cały czas ważny nośnik wartości, które mogą przydać się zarówno w budowaniu własnej osoby, jak i też integracji całej globalnej społeczności. W niniejszym artykule może niedostatecznie została zwrócona uwaga na zagrożenia, które idą w parze ze zmianami, ale o nich wystarczająco dużo już napisano w innych tekstach. Sport w sferze teoretycznej stanowi nieustające źródło inspiracji dla konstruowania teorii społecznych, w sferze indywidualnej natomiast umożliwia poznawanie swojego ciała, granic swoich możliwości, przyswajanie sobie kompetencji społecznych.